

De restauratie van een historische dorpspomp in Nuenen

Dorpspomp op plein bij de eeuwenoude lindeboom

Tekst en afbeeldingen

Frank van Welie

In het derde kwart van de negentiende eeuw onderzocht gemeente Nuenen de mogelijkheden voor het plaatsen van een dorpspomp. Een dorpspomp was immers van algemeen belang voor de watervoorziening op het platteland. De locatie was al duidelijk: in het toenmalige centrum van het kleine dorp, op het plein bij de eeuwenoude etagelinde. De lantaarn is ergens na 1923 verwijderd, terwijl de pomp in 1960 buiten gebruik is gesteld. Langzaam raakte de dorpspomp in verval: één van de vier gegoten poten was al weggeroest, terwijl bij demontage bleek dat het basement geheel gevuld was met rottende bladeren en overige troep. Zonder ingrijpen stond de ooit fiere dorpspomp – een rijksmonument sinds 2000 – een droevig einde te wachten.

Gekozen werd voor een gietijzeren waterpomp, industrieel gegoten door IJzergieterij De Prins van Oranje te 's Hage. Het kreeg de vorm van een classicistisch gedetailleerde kolom met ronde schacht en schachtringen, rustend op een basement en bekroond door een bol. Bovenop de bol werd een olielantaarn geplaatst; om de lantaarn te ontsteken moest men een ladder beklimmen. Aan de achterzijde werd een smeedijzeren gekrulde pomparm bevestigd, waarmee het water via een houten zuiger in de kolomcilinder omhoog kon worden gehaald. Een gietijzeren kelkvormige vergaarbak, voorzien van een afvoer, ving het water vervolgens op.

Restauratie

Het was duidelijk dat de pomp dringend toe was aan grondige restauratie, voordat er onherstelbare schade zou ontstaan. Nico van Eeten van Erfgoed Beleving, uit het relatief dichtbijgelegen Middelbeers, nam deze taak op zich. De restauratie begon in juni 2021 met de demontage van de historische pomp. Er kwam een hijskraan aan te pas om de circa 400 kilogram zware kolom pomp van het basement te verwijderen. Tijdens dit proces kwam een interessante ontdekking over de werking van de pomp aan het licht. Het basement zelf bleek bevestigd op een ondergronds, min of meer rond gemetseld, fundament. Vanaf dat fundament liep een loden buis op een diepte van zo'n vijftig centimeter horizontaal naar een tiental jaren daarvoor blootgelegde overkluisde waterput. De dorpspomp pompte dus geen grondwater van grote diepte op, maar in plaats daarvan regenwater uit een nabijgelegen ondergrondse put.

In de werkplaats werd de pomp verder uit elkaar gehaald. Hier konden we goed zien hoe het oude mechaniek van houten zuiger en kolomcilinder, inclusief leren terugslag hartklepje, gefunctioneerd moet hebben. Alle afzonderlijke onderdelen uit het inwendige van de pomp worden bewaard, tot de lagen van verfresten en roestdelen aan toe; niets gaat verloren. Nadat de pomp ontdaan was van de in de loop van anderhalve eeuw aangebrachte oude verflagen, werden bovendien de gegoten letters 'IJzergieterij De Prins van Oranje te 's Hage' aan de achterzijde van de pomp weer duidelijk zichtbaar. Deze ijzergieterij (1840-1897) was indertijd de grootste van Nederland. De volgende stap was het schoperen, oftewel vlamverzinken van de pomp. In overleg met een verzinkerij is het schoperen uitgevoerd door middel van een speciaal opgebrachte grondlak, die dezelfde eigenschappen heeft als zink. Na het aanbrengen van de toplaag kreeg de dorpspomp weer iets terug van de oorspronkelijke grandeur.

Voor het ondergrondse deel van de restauratie werd beton gegoten in een houten bekisting. In de bekisting zijn enkele cruciale onderdelen aangebracht: een opening om water aan te sluiten op de pomp en een opening om water, dat opgevangen zou worden in de vergaarbak, af te voeren. Verder zijn er vier elementen aangebracht en meegegoten, die exact het spiegelbeeld vormen van de vier poten aan het basement van de pomp. Hierin zijn bij herplaatsing de poten van het basement vastgekit.

Terugplaatsing en tijdcapsule

Op 27 oktober 2021 kon de prachtig gerestaureerde dorpspomp weer terugkeren op zijn historische plek op het plein bij de lindeboom. Daartoe moest eerst het nieuwe betonnen fundament geplaatst worden en nieuwe bestrating worden gelegd. Nadat de bestrating gesloten was, werd het basement in twee loodrechte richtingen waterpas gesteld en vastgekit op de 'voetjes' in het fundament. Tot slot liet een hijskraan de pomp met een zuigermechanisme weer in het basement zakken. Na de zorgvuldige consolidatie kan de historische dorpspomp weer zeker twee eeuwen mee.

Alvorens de bol met puntstuk boven op de pomp te plaatsen, is een tijdcapsule in de pomp geplaatst. In de tijdcapsule zitten originele onderdelen van de pomp: een stukje lood, een stukje hout en een stukje leer, en een usb-stick met de restauratiegegevens zoals deze in 2021 uitgevoerd is. Die informatie geeft de inwoners van Nuenen over een paar eeuwen de gelegenheid te zien wat er in het jaar 2021 precies gedaan is. Zoals het nieuwe puntstuk op

de bol. De dorpspomp had oorspronkelijk namelijk geen puntstuk; bovenop de bol zat een grote moer, waarmee ooit de meegeleverde lantaarn bevestigd was.

Tweede fase

Op dit moment onderzoekt gemeente Nuenen de haalbaarheid en betaalbaarheid van een tweede fase van restauratie. De mogelijkheid bestaat om met moderne technologie de historische waterpomp weer tot leverancier te maken van vers drinkwater. Nico van Eeten heeft hier, als gepassioneerd 'Partner of Men's Tradition' over nagedacht bij het ontwikkelen van zijn technologische vernieuwing *smart pumps*. De Nuenense dorpspomp, die al sinds 1960 'droog' staat, is hiermee weer tot leven te wekken. Ook denkt de gemeente na over de terugplaatsing van de lantaarn: dit keer geen olielamp, maar stadsverlichting aangesloten op het lichtnet van de overige straatlantaarns.

Het zou toch prachtig zijn wanneer bezoekers aan Nuenen tijdens een wandeling langs de vele Van Gogh monumenten die het dorp rijk is, hun waterflesje weer kunnen vullen met zuiver water uit een pomp die er al stond toen de schilder in 1885 in Nuenen zijn meesterwerk de Aardappeleters schilderde!

Over de auteur:

Frank van Welie,
Hoffotograaf Lokale Omroep Nuenen

Bijschriften:

Hoofdfoto:

Dorpspomp op plein bij de eeuwenoude lindeboom

Foto 1:
Uitgraven van het gemetselde fundament uit 1876

Foto 2:
Binnenwerk van de pomp met houten zuiger en leren hartklep

Foto 3:
De meegegoten tekst van IJzergieterij de Prins van Oranje te 's Hage

Foto 4:
Nico van Eeten poseert trots bij de pomp in zijn werkplaats

Foto 5:
Het op zijn plaats brengen van de nieuwe betonnen fundering

